

Bojan Balkovec

»Če ne greš volit, pomagaš nasprotniku do zmage!«*
Iz volilne propagande Slovenske ljudske stranke med obema svetovnima vojnama**

Volitve so z razvojem parlamentarnega sistema postale eden najpomembnejših elementov v javnem življenju. Svojo pojavnost v javnem življenju so volitve krepile z različnimi elementi. Na eni strani imamo širjenje volilne pravice na vse polnoletne pripadnike družbe. Ta širitev je potekala postopoma. Najprej se je razširila na vse moške člane družbe, kasneje tudi na ženske. Na drugi strani se je pojavnost volitev v javnem življenju povečevala s tehničnim razvojem. V tem okviru lahko sledimo predvsem pojavnosti volitev skozi propagando. Propaganda je orodje, s katerim skušajo politične stranke, oz. nastopajoči na volitvah, volivce prepričati, da jim dajo svoj glas. Volivec se o svojem glasu odloča na osnovi različnih elementov. Mednje lahko štejemo volilni program in način predstavljanja tega programa potencialnim volivcem. Način predstavljanja volilnega programa, kar lahko enačimo s propagando, je lahko zelo različen. Propaganda je lahko po vsebini osredotočena na pojasnjevanje programa stranke in na opozarjanje na razlike in napake v programih drugih strank. Za sporočanje danes propaganda uporablja vsemogoče načine naslavljanja volivca (javne manifestacije z govori in neposrednim stikom z volivci, TV, radio, internet in najrazličnejše oblike tiskanih sporočil). V preteklosti je bila med najpomembnejšimi javno nastopanje kandidatov pred volivci, ki mu je po pomenu sledil tisk v najrazličnejših oblikah, predvsem časopisje.

V svojem prispevku bom prikazal volilno propagando Slovenske ljudske stranke med obema svetovnima vojnoma v časopisu Slovenec. V mislih imam predvolilno propagando za volitve v skupščino v Beogradu v letih 1920, 1923, 1925, 1927, 1931, 1935 in 1938. Zanimal me je predvsem način in oblika naslavljanja volivcev in manj vsebina političnih programov, ki jih je SLS ponujala svojim bralcem.

Volilna zakonodaja in propaganda

Volilna propaganda v volilnih zakonih ni posebej omenjena. Dotika se je le v določbah o kaznivih dejanjih povezanih z volitvami. Tako so v prvi odstavek 106. člen Volilnega reda za Ustavotvorno skupščino Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev zapisali: »*Kdor na volišču zaradi agitacije raznaša lažnive vesti, ali vsiljuje slike, plakate in druga sredstva za agitacijo, se kaznuje z zaporom od dveh do šestih mesecev.*«¹ Ko je bil volilni zakon leta 1922 spremenjen, 106. člena niso spreminjali.²

V tridesetih letih so volitve izvajali po volilnih zakonih iz l. 1931 in popravkih iz l. 1933. Enaka vsebina kot v 106. členu zakona iz 1920 je bila sedaj v 82. členu. Spremenjena je bila

* Slovenec, 21. november 1920, str. 3.

** Akademiku profesorju dr. Janku Pleterskemu ob 80 - letnici.

¹ Zakon o volitvah narodnih poslancev za ustavotvorno skupščino kraljevine SHS, Uradni list Deželne vlade SHS, L. II, št. 106, 15. september 1920.

² Uradni list pokrajinske uprave za Slovenijo, 26. julij 1922.

le beseda plakate v lepake, kar je verjetno posledica prevajanja.³ Po spreminjanju zakona l. 1933 je ostal 82. člen nespremenjen.⁴ Tudi pri volitvah senatorjev so uporabljali enaka kazenska določila kakor pri volitvah poslancev.⁵

Omenjena 106. člen zakona iz l. 1920 in 82. člen zakona iz l. 1931 v naslednjih odstavkih omenjata nekaj drugih možnosti oviranja dela na volišču. Slobodan Jovanović je v svojem Ustavnem pravu Kraljevine SHS⁶ zapisal, da omenjeni člen vsebuje dve vrsti kaznivih dejanj: prvo je prepovedana propaganda na volišču in druga je oviranje dela na volišču. Navedbe oblik prepovedane propagande so le primeri in ne edine prepovedane oblike. »Jedno lice moglo bi biti kažnjeno i zbog drugih radnji, ako bi one služile agitovanju ili imale za posledicu kvarenje reda i narušavanje mira.« Jovanović poudarja, da se propaganda na volišču kaznuje vedno, medtem ko se »narušavanje mira« kaznuje le, če to moti volivce ali volilni odbor pri njihovem delu.⁷ Kljub temu, da je Jovanović analiziral ustavno pravo po Vidovdanski ustavi, smemo njegove ugotovitve v tem delu razširiti tudi na ustavno pravo v tridesetih letih, saj je bila volilna zakonodaja v teh elementih enaka.

Volilno propagando lahko razdelimo na tri vsebinske sklope. Značilnost prvega je poučevanje volivcev o načinu izvajanja volitev tj. opozarjanje na pravila volilnega zakona. Drug sklop je poročanje o volilni dejavnosti SLS, tj. o njenih predvolilnih shodih. Tretji del pa je »prava« propaganda, kjer skušajo volivca prepričati, naj glasuje za SLS. Tukaj najdemo tudi načrte o prihodnjem delu SLS na različnih področjih in kritiko dela in načrtov političnih nasprotnikov. V prispevku se bom omejil predvsem na prvi in tretji del.

Vsem strankam, in tako tudi SLS, se je zdelo najpomembnejše opozoriti volivce na pravilnost oddajanja glasu. Spomnimo se, da so volivci v dvajsetih letih oddajali glas tako, da so volilno kroglico spustili v skrinjico, ki je pripadali listi, ki so jo podpirali.⁸ Tako so volivce v časopisih opozarjali na zaporedno številko skrinjice določene stranke. Ta obvestila so bila pogosto natisnjena z izstopajočo velikostjo črk, v krepkem tisku in tudi na več straneh iste izdaje časopisa. To lahko morda povezujemo s tem, da volilna skrinjica določene stranke ni bila na istem zaporednem mestu v vseh volilnih okrožjih. Večji format črk je prispeval k vidnosti teh informacij, ki so zaradi velikosti izstopale od ostalega teksta in s tem bralca opozorile na pomembnost informacije. Pomembnost opozorila na zaporedno številko volilne skrinjice je bila na nekaterih volitvah pomembnejša. Tako lahko sklepamo po opozorilu »Skrinja slovenska ljudstva v Ljubljani je prva (1). ...« objavljenem na prvi strani Slovenca, na dan volitev l. 1923.⁹ Opozarjanje ljubljanskih volivcev se je ponovilo l. 1925, ko na dan volitev na naslovnici beremo: »Skrinjica dr. Korošca v Ljubljani je četrta (4.) tj. predzadnja.«¹⁰ Posebna pozornost, ki so je bili deležni ljubljanski volivci, je bila povezana z ostrim bojem za osvojitev ljubljanskega mandata. Kot vemo, je bila Ljubljana dolgo liberalna, zato je bil napor SLS toliko večji. Slovenec je tako na volilno nedeljo l. 1927 na prvi strani objavil poziv »Ljubljančani« (Slika 1). Bralci so lahko prebrali kritiko liberalne politike in poziv, naj volijo Antona Korošca. Na dnu apela najdemo tudi opozorilo, da je prava skrinjica z zaporedno številko 1.¹¹ Kako pomemben je bil boj za Ljubljano, lahko sklepamo po tem, da se je

³ Zakon o volitvah narodnih poslancev za narodno skupščino, Založba Merkur, Ljubljana 1931, člen 82.

⁴ Zakon o volitvah narodnih poslancev s spremembami in dodatki, tolmačenji itd. Založba Merkur, Ljubljana 1938 (Tretja spopolnjena izdaja), člen 82.

⁵ Zakon o volitvi senatorjev, Založba Merkur, Ljubljana 1931, člen 42.

⁶ Slobodan Jovanović, Ustavno pravo Kraljevine SHS, Izdavačka knjižarnica Gece Kola, Beograd 1924.

⁷ Prav tam, str. 148.

⁸ Volilni red za Ustavotvorno skupščino Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, člen 63.

⁹ Slovenec, 18. marec 1923. str. 1.

¹⁰ Slovenec, 8. februar 1925. str. 1.

¹¹ Slovenec, 11. september 1927 str.1.

[illegible]

Slika 1

opozorilo ljubljanskim volivcem na 1. skrinjico ponovilo že na drugi strani iste številke Slovenca. Velikost takšnih obvestil si lahko predstavljamo ob dejstvu, da je obvestilo o volilnih skrinjicah v vseh treh slovenskih volilnih okrožjih, zasedalo skoraj polovico enega od štirih stolpcev v Slovenscu.¹² S spremembo volilne zakonodaje l. 1922 je bil uveden tudi količnik tj. volilni prag. Ta se je izračunaval za vsako okrožje posebej tako, da so skupno število oddanih glasov delili s številom mandatov v okrožju, povečanim za ena. Pomen količnika je Slovenec predstavil bralcem v prispevku »*Pomen količnika*«, 17. marca 1923, dan pred volitvami. Članek ni samo razlaga delovanja količnika/volilnega praga, temveč v tem volilnem določilu in njegovih praktičnih posledicah išče razloge za pozivanje volivcev k čim večji volilni udeležbi. »*Sedanji volilni zakon, po katerem se bodo vršile volitve v nedeljo, je narejen tako, da imajo od njega največ koristi velike stranke.*« Med velike stranke pisec članka seveda šteje tudi SLS in zapiše: »*Zato bi bil naravnost greh, če SLS ugodnosti zakona ne bi izrabila in izkoristila do skrajnosti.*« Po mnenju pisca je količnik razmeroma visok in ugotavlja, da je ta še višji, če se volitev udeleži veliko volivcev. Sledi prvi poziv volivcem, naj se udeležijo volitev: »*Kolikor višji pa je količnik, toliko manj upanja na zmago imajo male stranke in strančice.*« Seveda je bilo potrebno vprašanja višine količnika pojasniti še na konkretnem primeru. Avtor je zapisal, da je v volilnem okrožju Ljubljana na voljo približno 100.000 glasov in da količnik znaša 100.000/11 (10 mandatov + 1) je 9000 (pravilno 9090). »*Koliko strank je na Kranjskem, ki lahko trde, da bi dobile v nedeljo 9000 glasov, če se volitev udeleže vsi volivci? Razun SLS menda nobena!*« Ali sedaj razumete velikanski pomen količnika? Če store vsi naši volivci, katerih je ogromna večina, svojo dolžnost, pobijejo vse svoje nasprotnike že s samim količnikom! Zato je sveta dolžnost vsakega zavednega Slovenca, da v nedeljo ne ostane doma. Vse mora na volišča, vse do zadnjega moža! Ne vreme, ne kupčija, sploh nič ne sme nikogar zadržavati doma! Vsi na noge, vsi na plan, da bo zmaga čim sijajnejša.«

Vsako zmanjšanje volilne udeležbe bi pomenilo hudo nevarnost. Posledica manjše udeležbe bi bil nižji količnik. Pisec piše, da bi bil pri polovični udeležbi tudi količnik pol nižji – pisec govori o številki 4000. »*Štiri tisoč glasov pa že utegne dobiti kakšna nasprotna stranka in s tem bi dobila tudi količnik in s količnikom vred tudi svojega poslanca. S tem pa bi bila razbita enotna slovenska fronta na večno našo sramoto!*« Kako nezaželen je bil takšen razplet lahko beremo v nadaljevanju: »*To se seveda ne sme nikakor zgoditi.* (poslanski mandat za katero drugo stranko – op. B.B.) *Danes ne gre le za število mandatov, ampak gre za to, da Slovenci pokažemo vsemu domačemu in tujemu svetu, da znamo biti složni in enotni v obrambi svojih slovenskih pravic. Kolikor več glasov bo dobila SLS, toliko večja bo enotnost volje slovenskega ljudstva in toliko večji bo učinek našega glasovanja. Zato mora vsak zaveden Slovenec smatrati svojo volivno pravico v nedeljo, ne le kot svojo pravico, ampak kot svoje sveto dolžnost.*«¹³ Celoten članek je bil predvsem poziv volivcem, naj se udeležijo volitev. V pojasnjevanju vzrokov za nujnost udeležbe volitev in glasovanja za SLS seveda opazimo elemente vsebine političnega programa SLS (avtonomija). Na drugi strani je prisoten tudi splošen način obračunavanja z nasprotnikom, ki ga najlaže premagaš, če dosežeš, da se tvoji volivci množično in disciplinirano udeležijo volitev. Zato tudi pozivanje na »sveto« dolžnost udeležiti se volitev. Vendar gre pri vprašanju dolžnosti za apeliranje na zavest volivca, saj volilni zakon ni nikjer govoril o obvezni udeležbi volitev.

Kako pomembna je bila pozornost na volišču nas prepričuje opozorilo volivcem pred volitvami l. 1925. »*Volivci SLS! Pazite na razvrstitev skrinjic v volivnih lokalih. Nekatera volišča štejejo skrinjice od leve na desno, druga pa ravno nasprotno, od desne na levo, česar*

¹² Slovenec, 11. september 1927, str. 3.

¹³ Slovenec, 17. marec 1923, str. 2.

dospel še nismo nikoli opazili, zato glejte posebno dobro kje je številka 4 pritrjena. (četrta je bila skrinjica SLS v mestu Ljubljana – op. BB) *Tja spustite svojo kroglico, ako hočete, da zmaga pravica in poštenje*.¹⁴

Leta 1927 naletimo na novost v pozivanju volivcev k udeležbi volitev, in je kasneje ne srečamo več. Nekaj dni pred volitvami so lahko bralke v Slovincu prebrale poziv z naslovom »Slovenska žena!« To je bil poziv ženskam, naj pripomorejo k volilni udeležbi moških. Zelo zanimivo je, da je avtor poziva najprej povezal volilni uspeh in bodoč razvoj z versko svobodo. Tu je zagotovo videl v ženski enega od stebrov katoliške družbe, ki pa ima seveda svojo specifično vlogo. Kakšna je bila vloga ženske pri volitvah? »Še teden dni nas loči od volitev za državno skupščino. Od teh volitev je odvisna verska svoboda ter gospodarski in kulturni napredek slovenskega naroda. To pa je v rokah le onih mož, ki bodo izvoljeni na programu SLS. Zato skrb, da gredo 11. septembra vsi volivci na volišče! Skrbi, da volivci volijo vsi že po možnosti v dopoldanskih urah! Skrbi, da se bodo volivne pravice poslužili tudi stari bolni in onemogli! Agitiraj od moža do moža, da je na Kranjskem naša skrinjica druga (2), na Štajerskem in v Ljubljani pa prva (1).« Sledi zaključni poziv z obetom za vse dobro po zmagi: »Slovenska žena, od Tvojega vestnega in požrtvovalnega dela je odvisna častna zmaga naših mož, od katerih vemo, da bodo skrbeli za red, pravico in enakopravnost v državi!«¹⁵ (Slika 2) Tovrstno naslavljanje žensk je bilo seveda nekaj posebnega že zaradi dejstva, da ženske niso imele volilne pravice. Praktični učinki nagovarjanja žensk, naj spodbudijo može, da bodo odšli na volišča, so seveda težko merljivi. Tovrstno nagovarjanje žensk s strani SLS lahko uvrstimo med aktivnosti povezane s prizadevanjem SLS, da bi ženske dobile volilno pravico.

V tridesetih letih je bilo glasovanje javno. »Volilec glasuje za listo javno s tem, da imenuje njenega nosilca in sreskega, odnosno krajevnega kandidata.«¹⁶ Tokrat je bilo pomembno volivce opozarjati predvsem na ime nosilca liste in imena sreskih kandidatov. Primer poziva ljubljanskim volivcem l. 1938 je objavljen na dan volitev v Slovincu: »Slovenska Ljubljana bo volila slovensko! Vsi ljubljanci, ki čutijo slovensko, bodo danes na volišču izjavili: »Glasujem za listo dr. Stojadinoviča ter kandidata dr. Ant. Korošca in Pavla Masiča.«¹⁷ Že na četrtri strani iste izdaje Slovence so bila navodila vsem slovenskim volivcem. Uvod v navodilo, kako postopati na volišču, je bilo opozarjanje na nujnost glasovanja za listo Stojadinoviča, kjer so bili tudi kandidati SLS. »Danes v nedeljo, se bo bila odločilna bitka. Že sedaj mirno lahko trdimo, da bo zmagala Jugoslovanska radikalna zajednica z državno listo dr. Milana Stojadinoviča. Naša zmaga pa mora biti nad vse veličastna, zato bodo vsi pravi Slovenci polnoštevilno šli na volišča in tam glasovali za slovenske kandidate na listi dr. Milana Stojadinoviča. Niti en zaveden slovenski volivec ne sme v nedeljo ostati doma, niti en slovenski volivec ne sme glasovati za narodne izkoreninjenke, ki so se zbrali na Mačkovi listi. ... Nato pa jasno in odločno povejte: ...«. Temu uvodu je sledil seznam okrajev in besedilo, ki naj ga izgovorijo volivci tj. ime nosilca dr. Milana Stojadinoviča in ime okrajnega kandidata na tej listi.

¹⁴ Slovenec, 8. februar 1925, str. 2.

¹⁵ Slovenec, 4. september 1927, str. 4.

¹⁶ Zakon o volitvah narodnih poslancev za narodno skupščino, Založba Merkur, Ljubljana 1931, člen 37.

¹⁷ Slovenec, 11. december 1938, str. 5.

Slovenska žena!

Še teden dni nas loči od volitev za državno skupščino. Od teh volitev je odvisna verska svoboda ter gospodarski in kulturni napredek slovenskega naroda. To pa je v rokah le onih mož, ki bodo izvoljeni na programu SLS.

Zato skrbi, da gredo dne 11. septembra vsi volivci na volišče!

Skrbi, da volijo vsi že po možnosti v dopoldanskih urah!

Skrbi, da se bodo volilne pravice poslužili tudi stari, bolni in onemogli!

Agitiraj od moža do moža, da je na Kranjskem naša skrinjica druga (2), na Štajerskem in v Ljubljani pa prva (1).

Slovenska žena, od Tvojega vestnega in požrtvovalnega dela je odvisna častna zmaga naših mož, od katerih vemo, da bodo skrbeli za red, pravico in enakopravnost v državi!

Slika 2

»Pojdimo po zmago«

Volitve leta 1920 so potekale po usodnih dogodkih povezanih s spremembami po prvi svetovni vojni. Oktobra 1920 je bila s plebiscitom izgubljena Koroška, novembra pa po pogajanjih z Italijo še Primorska. Nekaj poledic tega lahko vidimo tudi v volilni kampanji. Tako je število člankov, povezanih z volitvami, volilnih gesel in ostalih oblik propagande v časopisju začelo naraščati po 20. oktobru 1920. Pred tem je bila seveda najpomembnejša tema plebiscit.

Rdeča nit SLS ob volitvah za ustavodajno skupščino je bil boj za avtonomijo oz. razmišljanja o avtonomiji in centralizmu. Tej temi je bila posvečena serija člankov s skupnim naslovom *Za avtonomijo, enakopravnost in socialno pravičnost*, ki je bila v Slovincu objavljena v dneh pred volitvami. Različni prispevki so bralce obveščali o podrobnostih iz volilne zakonodaje. Med drugimi načini so uporabili tudi obliko vprašanje – odgovor. Zastavljeno je bilo vprašanje povezano z volitvami in sledil je odgovor. Tako v Slovincu 24. novembra 1920 najdemo deset vprašanj. Prvih devet je namenjenih pojasnjevanju delov volilnega zakona: »Kdo sme voliti?, Kdaj bomo volili?, Ali bomo obveščeni, da smemo voliti?, Ali dobimo volilne legitimacije?, Kaj vzamemo s seboj na volišče?, Kaj povemo volilni komisiji?, Kako oddam svoj glas? in osmo vprašanje Ali je volitev tajna? In Ali sem dolžan voliti?« Zadnje vprašanje pa je bilo vsebinsko: »Za kaj bom šel na volišče?« Zapišem naj le odgovore na deseto vprašanje. »Za življenjske pravice slovenskega kmeta, delavca in obrtnika! Za krščansko šolo in državo! Za stranko ljudstva, ki hoče poraziti kapitalizem! Za samoupravo združene Slovenije! Za Slovensko ljudsko stranko! Pojdemo po zmago!«

Volilna propaganda in pozivanje volivcev na volitve se je okrepila v zadnjem tednu pred volitvami. V Slovincu to opazimo v izdajah od torka, 23. novembra, dalje. Začelo se je s poročilom o velikem shodu SLS v Unionski dvorani v Ljubljani, ki je bil v nedeljo 21. novembra 1920.¹⁸ V petek pred volitvami je Slovenec boj za avtonomijo neposredno povezal z glasovanjem za SLS, ko je zapisal: »Kdor je za avtonomijo Slovenije bo glasoval za Slovensko ljudsko stranko.«¹⁹ Naslednji dan je Slovenec na naslovnici opozarjal, da smo pred zgodovinskim trenutkom: »V nedeljo se odloči usoda Slovenije. Ali avtonomija, kulturni procvit in gospodarska bodočnost – ali brezpomembna pokrajina brez samouprave. Vsi zavedni Slovenci s SLS za pravice slovenskega ljudstva.«²⁰ Na naslednjih straneh so sledila navodila članom volilnih odborov. »Na vsakem volišču poskrbite, da bomo imeli v bližini volišča volilni lokal, kjer se bodo lahko naši ljudje zbirali. Poskrbite dalje za prostore, kjer bodo naši volivci čakali, če bi bil na volišču slučajno naval.«²¹ Seveda ni šlo brez obveščanja svojih bralcev in volivcev o potezah nasprotnih taborov. Zelo zanimiva je opazka, ki jo najdemo v Slovincu 27. novembra 1920. Bralce so seznanili s plakatnimi akcijami JDS. Pristaši JDS naj bi lepili plakate s podobo križa in napisom »v tem znamenju voli SLS«. Slovenec je tovrstne plakate označil za »fašistoidne manire« JDS.

Pogosti so bili pozivi k nujni udeležbi na volitvah. Pozivi so bili različnih intenzivnosti. Te različno močne pozive najdemo tudi skupaj na isti strani. Med blažje pozive lahko štejemo naslednjega: »Noben naš somišljenik ne sme na dan volitve ostati doma! Vsi na volišče!« V istem stolpcu nekaj nižje najdemo opozorili pristašem SLS: »Če ne greš volit, pomagaš nasprotniku do zmage!«. In v sosednjem stolpcu beremo mnogo bolj jasn in odločen poziv:

¹⁸ Slovenec, 23. november 1920 str. 1.

¹⁹ Slovenec, 26. november 1920, str. 2.

²⁰ Slovenec, 27. november 1920, str. 1.

²¹ Slovenec, 27. november 1920, str. 3.

»Somišljeniki Slovenske ljudske stranke, za nas velja volivna dolžnost!«.²² Poziv »Noben ...« je bil objavljen že 20. novembra 1920. Ne smemo pa prezreti, da je bila tega dne uporabljena besedna zveza »Noben volivec ...«, ki je mnogo bolj splošna, kot pozivanje somišljenikov. Ali gre tu za zavestno spremembo izraza volivec v somišljenik, lahko seveda le ugibamo. SLS je volivce opozarja na veliko nevarnost, ki so jo predstavljale delavske stranke, tako komunisti kot socialisti. Delavskim strankam je očitala revolucionarnost, brezverstvo in nesposobnost za umno gospodarjenje. Večino teh ocen najdemo v celostranskem oglasu objavljenem 24. novembra 1920.²³ (Slika 3)

Ob volitvah l. 1923 je bil med političnimi nasprotniki SLS najpogostejša tarča njen nekdanji voditelj dr. Ivan Šušteršič. Napadali so ga ob vsaki priložnosti. Zdi se, da so nanj zlili ves gnev, kar so ga premogli. Dan pred volitvami je Slovenec zapisal, da je dan volitev »sodni dan za vse kupljene duše«, kamor so štel tudi Šušteršiča. Očitati so mu tudi razcepitev Slovencev, predajo Slovencev velesrbskemu centralizmu in služenje na račun kmečkih žuljev.²⁴ Že na naslednji strani beremo, kako Šušteršič »razpošilja po deželi cele vagone letakov na stroške radikalne vlade v Beogradu«. Očitajo mu grehe iz avstrijske dobe (bil naj bi plačanec avstrijske vlade ...) in dodajajo grehe o prodajanju Slovencev. Šušteršiča so imeli za agenta radikalne stranke v Sloveniji. Z njimi so ga povezali v članku »Srbska radikalija kupuje slovenske duše« na naslovni strani Slovenca, dan pred volitvami. (Slika 4) Bralce opozarjajo na moralno oporečno in gospodarsko škodljivo delo finančnega ministra Stojadinovića (mimogrede, z njim so lepo sodelovali v drugi polovici tridesetih let). Stojadinović je v Ljubljano mimo pravih finančnega poslovanja poslal 2.000.000 kron. Po 300.000 kron so nakazali za podporo Konsumnemu društvu železničarskih delavcev v Studencih pri Mariboru, Invalidskemu odseku podporne zadrage v Mariboru, Rudarskemu konsumnemu društvu v Trbovljah in Nabavljalni zadrugi viničarjev v Mariboru. Ves ta denar naj bi bil namenjen kupovanju glasov za radikalno stranko. Preostanek denarja naj bi pokrajinski namestnik Ivan Hribar porabil za »prehrano pasivnih občin«, kar je po mnenju Slovenca pomenilo, za razdelitev med občine, kjer radikali upajo, da bodo s podkupovanjem dobili največ glasov. Takšen način dela se je zdel piscem v Slovencu škandalozen.²⁵ Moč ogorčenja nad takšnimi postopki lahko opazimo v besednjaku v nadaljevanju prispevka. Takšno zapravljanje davkoplačevalskega denarja razumejo kot kupovanje Judeževih duš. Ugotavljajo, da za slovensko univerzo, bolnišnice, slovenske ljudske šole, za uradnike naše duhovnike, upokoјence, vdove in sirote ni denarja, ga je pa dovolj za »prodance in lopovske izdajalce«, za »koruptno radikalno stranko«, za »radikalne koritarje, stremuhe in špekulante« in za »volivni golaš, za šnops in radikalne agitatorje«. Ponovili so tudi sintagmo o izdajalcu svojega rodu. Tokrat so bili to volivci radikalne stranke in »njihovega hlapca Šušteršiča«. Celostransko in podrobnejšo analizo političnega stanja najdemo že nekaj dni pred tem na naslovni strani Slovenca v članku »Za čast slovenskega naroda gre.«²⁶

Povzetek kritike programov političnih nasprotnikov in srž programa SLS je bil objavljen npr. v prispevku z naslovom »Nedelja 18. marca«.²⁷ Osemnajsti marec je bil označen kot dan zmage slovenskega ljudstva nad sovražniki. Našteti so vsi politični nasprotniki SLS in njihovi največji grehi. Tako so »SAMOSTOJNEŽI ... izdali slovenske kmete nenasitnim centralis-

²² Slovenec, 21. november 1920, str. 3.

²³ Slovenec, 24. november 1920, str. 5.

²⁴ Slovenec, 17. marec 1923, str. 4.

²⁵ Slovenec, 17. marec 1923, str. 1.

²⁶ Slovenec, 15. marec 1923, str. 1.

²⁷ Slovenec, 17. marec 1923, str. 2.

Srbska radikalija kupuje slovenske duše. Vlada nakazala 2 milijona kron za podkupovanje. Za slovenske gospodarske in kulturne potrebe nič — za radikalne glasove 2 milijona!

Finančni minister Stojadinović je poslal delegaciji financ v Ljubljani naslednje povelje, da ima takoj nakazati pokrajinski upravi 2.000.000 kron.

To povelje je izdano brez dovoljenja glavne kontrole.

Finančna delegacija je to vsto takoj izplačala pokrajinski upravi, odznan pokrajinskemu namestniku Ivanu Hribarju.

Od te vste se je po nalogu vlade odpustilo takoj:

1. Konsumnemu društvu Sokolčarskih delavcev v Studencih pri Mariboru 300.000 kron.
2. Invalidskemu združenju podporne zadruge v Mariboru 300.000 kron.
3. Rudarskemu konsumnemu društvu v Trbovljah 300.000 kron.
4. Nabavljalni zdruzi vinotarjev v Mariboru 300.000 kron; vsjga skupaj 1.200.000 kron.

Vsa ta denar je namenjen za kupovanje glasov za radikalno stranko.

Ostanek 800.000 kron je dan za razpolago pokrajinskemu namestniku Ivanu Hribarju pod naslovom »za prehrano pastirskih občin«, da ga razdeli onim občinam, kjer radikalna stranka upa s to podkupnino pridobiti največ glasov.

To je vrhovnijski škandal!

Taka podlost se v Sloveniji, delu poštanega in varnega slovenskega ljudstva, še nikoli ni primislila!

To je krvavo zaslužil denar davkoplačevalcev cele Jugoslavije, da se s njim kupi...

Za slovenske univerze ni denarja — za prodanco in kopovske lodaletce je!

Za naše bolnišnice ni denarja — za koruptno radikalno stranko je!

Za slovenske ljudske šole ni denarja — za radikalne konjitarje, stremene in ipokulante je!

Za invalidce, za naše duhovnike, za upokojujence, za vdove in sirote ni denarja — za volilni golaz, za krope in radikalne agitatorje je!

Slovenske ljudstvo — 18. marca daj na to edino primeren odgovor!

Kdor voli 1. skrajnico in kdor voli 2. skrajnico, kdor voli radikalne ali njihovega klapca šunkarjita, ta je izdajavec svojega roda!

Vsak poštan Slovenec bo volil samo (1.) PRVO SKRBNJICO, ta je SLO-
VENSKE LJUDSKE STRANKI

Slika 4

tom v Beogradu«, »**RADIKALI**« tisti, »ki hočejo iz Slovenije napraviti Makedonijo, katero bi Pašić s svojimi pajdaši izmzgaval«. Demokratom se mora Slovenija zahvaliti za gospodarsko in kulturno propadanje. Socialistom so očitali dvoličnost, saj naj bi danes reševali proletarijat, ki bi ga jutri že prodali za kakšno korito. Republikanski »hohštaplarji« in Radičevci sleparijo ljudstvo in si na »njegov račun bašejo svoje žepe«. Narodni socialisti pa so za SLS samo pobarvani liberalci. Poziv k glasovanju za SLS je bil poziv za vse, ki želijo »samostojno Slovenijo, avtonomijo z lastnimi postavami, pravične socialne zakone, ohranitev slovenskega jezika in slovenskih šol, pošteno upravo in pošteno plačano uradništvo.« Zaključni poziv je klical: »Na zmago nad centralisti, korupcionisti in izdajavci!«.

Volilni boj 1. 1925 je bil že v samem začetku zabeljen z aretacijo Stjepana Radića. Tudi SLS je nasprotovala takšni politiki beograjske vlade. Poleg tega je ves čas govora o političnem nasilju beograjske vlade. Slovenec je na različne načine »razkrinkaval« zmote in zablude liberalcev in republikancev, predvsem okoli razumevanja avtonomije. Dva dni pred volitvami lahko beremo v Slovincu obvestilo bralcem o lažeh iz liberalnega tabora. Tako naj bi nasprotni politični tabor poskušal izdati ponarejeno številko časopisa Slovenec. (Slika 5 in 6) Ta naj bi izšel v soboto, 7. februarja, dan pred volitvami. V ponarejenem Slovincu naj bi brali, da ostanejo volivci SLS doma, da naj bi se opozicija, t.j. SLS, ne udeležila volitev in celo, da je papež SLS prepovedal kandidirati. »Slovenec, ki bo priporočal ljudem naj ostanejo doma, ni naš Slovenec ampak grda in ostudna demokratska potvorba!«²⁸ Poleg že omenjenih laži naj bi po pisanju Slovenca nasprotniki govorili, da duhovniki ne smejo kandidirati, da so liste SLS neveljavne in da je papež »telegrafično« prepovedal katoličanom voliti SLS.²⁹ Brez vpletanja denarja tudi tokrat ni šlo. Tako lahko v Slovincu 4. februarja 1925 beremo o nacionalizaciji opekarne in električnega podjetja v Križevcih, kjer je bil solastnik Rus Anton Lumir. Slovenec opisuje, kako so tovarno neupravičeno nacionalizirali in Lumirja nazadnje vrgli iz službe.³⁰ Bralci Slovenca so večkrat lahko brali o terorju, ki ga izvaja oblast. Teror je imel več pojavnih oblik. Omenim naj primer odstavljanja županov. »V Sloveniji ni terorja. Vlada je odstavila župana iz Kanderš pri Vačah. G. župan Janko Zajc nosi krivdo v očeh narodnega bloka, da je zvest pristaš SLS. Kakor povsod, bo tudi tu dobro vplivalo nasilje na volivce. Sedaj ve vsakdo, kaj ga čaka, če bi zavladali teroristi za delj časa.«³¹ Še bolj odmeven oz. vrhunec, je bil po pisanju Slovenca vdor Orjunašev na shod SLS v ljubljanski Unionski dvorani 1. februarja 1925. Pripravljalci shoda so policijo predhodno opozorili na najavljene proteste Orjune. V poročilu o shodu lahko beremo, da je policija in orožništvo delovalo neprimerno, saj je zaščitilo Ortjunaše in ne udeležencev shoda. Policija je namreč Orjunaše spustila na shod, torej v dvorano. Protesti niso zalegli, saj je policijski poveljnik izjavil, da je shod javen in da ni ukaza, da bi morali komu preprečiti vhod v dvorano. Zelo sočen je opis Orjunašev, ki jih je vodil Marko Kranjc. »Med Orjunci se je razen Kranjca, ki se je najbolj divje vedel, opazilo tudi predsednika UJU, upokojenega učitelja Luko Jelenca ter njegovega sina, uradnika Kreditne banke; ostali so večinoma neznani, ker je bila orjuna mobilizirala svoje člane s podeželskih mest in trgov, da bi jih bilo težje identificirati. Bili so to zamazani, blatni, in naravnost zločinski tipi, ki so tulili kakor divji, se penili, grozili s smrtjo in pobijali okoli sebe. Ljubljancem med orjunske toplo razen omenjenih dveh Jelencev niso opazili, prednjačili so Dalmatinci, ostali tipi so bili iz Radovljice, med temi se je najbolj »odlikoval« neki pletarski mojster v rjavi suknji, katerega ime bomo že pozvedeli,

²⁸ Slovenec, 6. februar 1925, str. 5.

²⁹ Slovenec, 6. februar 1925, str. 5.

³⁰ Slovenec, 4. februar 1925, str. 2.

³¹ Slovenec, 1. februar 1925, str. 4.

Ponarejen »Slovenec«.

Naši politični nasprotniki nameravajo izdati v soboto ponarejeno izdajo »Slovenca«. Tisti »Slovenec« bo na videz tak, kakoršen je naš list.

V tem ponarejenem »Slovencu« bo stalo, naj ostanejo naši volilci doma!

V ponarejenem »Slovencu« bo stalo, da je opozicijska stranka neudolžila se volilcem!

V ponarejenem »Slovencu« bo stalo, da je papaš prepovedal SDS kandidirati!

Takim lažem ne smemo verjeti! »Slovenec«, ki bo priporočal ljudem, naj ostanejo doma, ni naš »Slovenec«, ampak grda in ostudna demokratska poltvorba!

V nedeljo vabimo volilce!

Strahovite volivne laži narodnega bloka!

Demokracije pripravljajo nove volivne laži, ki jih bodo v tisočih letakov širili po Sloveniji zadnji dan pred volitvami.

Med drugimi nameravajo prihodnji nekakšno papežovo pismo na slovensko duhovščino in na slovensko ljudstvo v tiskati. To pismo bo nosilo »izvirno« podpis papeža in papeškega državnega tajnika.

»Papežovo« pismo s podpisal vred bo PONTIFICIENO.

Ni res, da je papež pisal ljubljanskemu škofu kakšno volivno pismo!

Ni res, da se Vatikan vlika v naše domače politične zadeve! To so navadne demokratske laži!

dalje iz Lesc, Kamnika, Vrhnike in ljubljanske okolice.»³² Po nastali zmedi je vladni komisar shod razpustil. Udeleženci zborovanje so se kljub policijskemu oviranju uspeli sprehoditi do Jugoslovanske tiskarne. Množice so na poti pozdravljale dr. Korošca.

Predvolilni boj 1. 1927 je bil drugačen zaradi dejstva, da je SLS pristala v vladnem taboru. Najpomembnejši del svojih volilnih nastopov so kandidati SLS namenili bodočemu delu nove vlade, kar so zabelili s kritikami starih vlad. Takšni so bili tudi nastopi dr. Antona Korošca 4. septembra 1927 v Kamniku, Moravčah in Škofji Loki. Zvezda stalnica v vseh predvolilnih nastopih je bil boj s korupcijo, in tokrat ni bilo drugače. O boju proti korupciji so govorili vsi. »*Mi hočemo očistiti naše javno življenje od vsake nepostavnosti, od vsake korupcije!*«.³³ Prava pot za uničenje korupcije naj bi bila depolitizacija uradništva. »*Uradniki naj se nastavljajo po sposobnosti in izobraženosti, ne pa po tem, h kateri stranki kdo pripada, kajti v uradu se ne sme služiti političnim strankam, temveč zakonu in s tem redu in zadovoljnosti v državi.*«, so bile besede, s katerimi je Korošec v Kamniku podkrepil trditve, da: »*V uradu sme biti in mora biti samo en gospodar: ta gospodar se imenuje zakon.*«.³⁴ Zaupanja je potreben tudi parlament, ki pa mora biti sposoben. Davki so vedno hvaležna tema in Korošec je obljubljal nadaljnje zniževanje davkov. To je podkrepil z zmanjšanjem proračuna. Dokaz za trdno voljo SLS po zmanjšanju davčnih obveznosti je bilo izglasovanje prejšnjega proračuna, ki je bil nižji od tistih pred njim. Seveda se pri davčni politiki na ves glas opozarja tudi na pravilno davčno obremenjenost in enakopravnost. Tudi 1. 1927 je bila samouprava primerno volilno orodje, sedaj še bolj zaradi že delujočih oblastnih skupščin in njihovih izkušenj. Najpomembnejši shod SLS je bil zopet v ljubljanski Unionski dvorani, 8. septembra 1927. Že naslovnica Slovenca nas prepričuje o največjem političnem shodu dotedaj. Zbralo naj bi se ok. 4000 udeležencev. Tokratno zborovanje je minilo brez izgredov. Korošec je ponovil nekatere temeljne točke politike SLS, ki jih je omenil že v Kamniku. Kako pomemben je bil boj za prevlado v Ljubljani, nam potrjuje naslovna stran Slovenca na dan volitev, 11. septembra 1927. Posvečena je ljubljanskim volivcem.

Poleg spremenjene zakonodaje se trideseta leta od dvajsetih razlikujejo tudi po aktivnosti nekdanje SLS na volitvah. Tako na volitvah leta 1931 in 1935 njeni kandidati niso kandidirali. Zato pa je bilo povsem drugače leta 1938. Nekdanja Slovenska ljudska stranka je sodelovala v Jugoslovanski radikalni zajednici, in je bila vladna stranka. Tokratni nasprotnik je bila lista Vladka Mačka. oz. kakor je označil Slovenec 16. novembra 1938: »*Volivni boj v znamenju dveh front.*«.³⁵ Ti dve fronti sta seveda vladna lista in opozicijska lista. Vladna je bila tista, »*ki ima pokazati toliko uspešnega dela za ljudstvo, kakor še nobena vlada ni storila.*«.³⁶ V naslednjih treh odstavkih si lahko preberemo natančen opis združene opozicije, kakor jo je svojim bralcem predstavljal Slovenec. Že na začetku se je piscem članka zdelo potrebno bralce prestrašiti z izrazom ljudska fronta, saj je združeno opozicijo označil kot »*nekak posnetek*« ljudske fronte. Ob tem ne pozabi dodati, da je ta v svetu že postala preteklost. Slovenec razlaga, da ima vsaka opozicija kot svoj najpomembnejši cilj zmago na volitvah. Vendar je to mogoče doseči le s programom. »*Ta pisana družba, pa ne spravi skupaj niti enega skupnega oklica za volitve, kaj še, da bi napravila skupen delovni program. Druži jih zgolj ena misel, podreti to vlado, potem pa naj pride, kar hoče!*« To pa je nevarno početje, »*ker ljudstvo v teh nevarnih časih ne sme biti poskusni kunec za skrahirane politike.*«. Bralci so bili deležni

³² Slovenec, 1. februar 1925, str. 1.

³³ Slovenec, 6. september 1927, str. 1.

³⁴ Slovenec, 6. september 1927, str. 1.

³⁵ Slovenec, 16. november 1938, str. 3.

³⁶ Slovenec, 16. november 1938, str. 3.

podrobne razlage o nevarnem sodelovanju levičarskih skupin v združeni opoziciji. Takt združeni opoziciji naj bi za hrbtom Mačka dajali »*posinovljenci Moskve*«, ki jim »*socialistični voditelji brez armade, ki so skozi 20 let vladali v delavskih ustanovah skoraj po vsej državi, ne da bi bili za delavstvo kaj storili.*« Na tem mestu sledi hvala vladi, ki je uspela uveljaviti nekaj zakonov, koristnih za delavce. V Mačkovo družbo so »*zašle tudi obledele zvezde prejšnjih nasilnih režimov.*« Slovenec je tu omenil Kramerja, Jevtiča in Živkovića in se rogal njihove-mu zaklinjanju, da so za popolno demokracijo. Med slovenskimi pristaši Mačka je Slovencu še posebej gorak nekdanji ban Marušič, ki naj bi nekoč govoril, da je njegova glavna naloga iztrebiti SLS, katere vpliv je poguben za Slovence. Napada so bili deležni tudi krščanski socialisti. Slovenec se je čudil, kako se lahko povezujejo z Mačkom, Jevtičem, Živkovičem, Kramarjem in Marušičem in ne s Korošcem, ki je »*voditelj slovenskega naroda*«. ³⁷

Opazke, ki so v volilnih pozivih letele na nasprotnika so bile ostre. »*Mačkova lista je sramota in znamenje suženjskega duha naših narodnih izkoreninjenecv!*« ³⁸ Takšne trditve so zelo ostre. Lahko jih razumemo kot del predvolilnega besednjaka, pa drugi strani pa je teža teh besed zelo velika. Nekoga, ki ima drugačne politične ideje, označiti za narodnega izkoreninjenca in njegove ideje kot suženjske, je lahko vsaj neetično če ne tudi hujskaško. Mačkovo gibanje je bilo enačeno z nekdanjo Orjuno »*Mačkovstvo posnema nekdanjo Orjuno, ki smo jo strli! Tako bomo strli v nedeljo tudi mačkovski teror!*« ³⁹ V poročilih s terena se tudi niso odrekli hudim besedam. Tako naj bi se po pisanju Slovenca z dne 6. decembra 1938, po Prekmurju klatili »*sumljivi mačkovski agitatorji raznih barv*«. Ti naj bi Prekmurce svarili, da morajo glasovati za Mačka, sicer bo Prekmurje zopet prišlo pod Madžare, kar naj bi bilo že dogovorjeno. Sledi tudi opis agitacij na Štajerskem. Tam naj bi Mačkovi agitatorji opozarjali volivce na dogovor Mačka s Hitlerjem, po katerem bi slednji zasedel spodnjo Štajersko, ostali del Slovenije pa bi prišel pod Hrvaško. »*Če boste 11. decembra glasovali za slovensko Koroščevo listo, boste kaj kmalu občutili Hitlerjevo maščevanje!*« ⁴⁰ Takšna dejanja po pisanju Slovenca niso več volilna propaganda, temveč že izdaja in zločin, ki lahko zraste na zelniku izkoreninjenecv. Kaj pa je Slovenec poudarjal kot bistvo za podporo Stojadinovičevi listi in Korošču? Poudarjena je bila odločenost nadaljevati dotedanjo politiko. Temelje dotedanje politike pa lahko najdemo strnjene v geslih »*Kdor je za mir, kruh in svobodo, bo volil Stojadinovič-Koroščevo listo!*« ⁴¹ in v pozivu, ki je bil objavljen na naslovni strani Slovenca na dan volitev 11. decembra 1938: »*Slovenski narod bo 11. decembra glasoval, da se izvede široke narodne samouprave.*« Tri dni pred volitvami je Ljubljano obiskal tudi Milan Stojadinović. Slovenec je v dneh do volitev objavljajl izvlečke (po nekaj udarnih stavkov) iz njegovega govora. Opozorim naj le na razmišljanje o uradnikih. O tem je leta 1927 govoril tudi Korošec (glej str. 112). »*Če bi kdo izmed državnih uradnikov in uslužbencev gledal v Mačku svojega šefa in ne v resornem ministru, potem takemu uradniku rečem, da zanj ni prostora v državni službi! Nekaterim uradnikom stalnost zato ni bila podeljena, da ne bi iz te stalnosti naredili zase trdnjavo, iz katere bi streljali v vlado in državo. Maček napoveduje Vrnitev na l. 1918, toda jaz vprašam Mačka: Kaj je morda v času blažene avstro-ogrske monarhije padlo v glavo samo enemu upravnemu uradniku ali tudi samo enemu sodniku, da pri volitvah ne bi glasoval za vladne kandidate?*« ⁴²

³⁷ Slovenec, 16. november 1938, str. 3.

³⁸ Slovenec, 4. december 1938, str. 8.

³⁹ Slovenec, 10. december 1938, str. 2.

⁴⁰ Slovenec, 6. december 1938, str. 2.

⁴¹ Slovenec, 4. december 1938, str. 7.

⁴² Slovenec, 11. december 1938, str. 2.

Zaključek

Pisanje Slovenca ob vsakokratnih volitvah se od volitev do volitev razlikuje zelo malo. Glavni značilnosti vsakokratnega pisanja sta poučevanje oz. opozarjanje volivcev, kako naj volijo. To so bila predvsem navodila povezana s pravilnim oddajanjem glasu. V praksi je to pomenilo opozarjanje volivcev na zaporedno številko volilne skrinjice SLS. Slovenija je bila v dvajsetih letih razdeljena na tri volilna okrožja. Zato Slovenec opozarja volivce na zaporedno številko skrinjice v vsakem okrožju posebej. V tridesetih letih pa volivce opozarja na pravilno izrečeno izjavo na volišču, saj so volivci morali svojo odločitev volilnemu odboru povedati glasno in razločno. Pisanje o volilnem programu in načrtih SLS je bolj pisanje o napakah in slabostih nasprotnikov, kot pa ponujanje svojih predlogov in idej. Veliko prostora je namenjenega sporočanju o aktivnostih nasprotnikov. Pri tem je Slovenec pogosto bralce obveščal kaj pišejo drugi časopisi. Komentarji k povzemanju iz drugih časopisov so največkrat predvsem podučevanje volivcev o nespametnostih in lažeh, ki jih trosijo politični nasprotniki.

S u m m a r y

»If You Don't Vote, You Help Your Opponent Win!«

Slovene People's Party (SLS) Election Propaganda during World Wars I and II

Bojan Balkovec

Reports on recurring elections in the Slovenec newspaper hardly differed from election to election. The two main characteristics of these reports are lecturing and giving advice to voters on how to cast their vote. In practice, this denoted bringing the voters' attention to the consecutive number of the Slovene People's Party's ballot box. In the 1920's, Slovenia was divided into three districts. The newspaper therefore emphasized the consecutive number of the ballot box in each district independently. Since each voter had to inform in a loud and clear voice the electoral committee of his or her decision, in the 1930's the newspaper emphasized the proper manner of delivering election statements to the polls. More than anything else, the articles in Slovenec on the platform and plans for the future of the Slovene People's Party dwelled on its opponent's mistakes and imperfections, and less on the Party's suggestions and ideas. Considerable space was allotted to the opponent's activities. Slovenec also frequently notified its readers about pertinent articles in other newspapers. Its commentaries on these articles were most often restricted to instructing its readers on imprudent points and lies of the Party's political opposition.